

Építmények akadálymentes közlekedésének biztosítása gépészeti eszközökkel

Palla Miklós
állomásvezető h.
ÉMI-TÜV Bayem Kft.
Felvonóvizsgáló Állomás

Az építési törvény (1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről) 31. § 1. bekezdése – amely az építményekkel szemben támasztott általános követelményeket tartalmazza – d alpontjában előírja, hogy a közhasználatú építmények esetén a mozgásukban korlátozott személyek részére is a biztonságos és akadálymentes megközelíthetőséget biztosítani kell.

Ugyancsak e törvény 2. § szerint: „Akadálymentes az épített környezet akkor, ha annak kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük.”

A közhasználatú építmény fogalmát a törvényt módosító, 1999. évi CXV. törvény 2. § 2. bekezdésében pótolták, az alábbi fogalom meghatározást beiktatva:

„Közhasználatú építmény az olyan építmény (építményrész), amely:

- a település vagy településrész ellátását szolgáló funkciót tartalmaz, és
- használata nem korlátozott, illetve nem korlátozható (pl. alap-, közép-, felsőfokú oktatási, egészségvédelmi, gyógyító, szociális kulturális, művelődési, sport, pénzügyi, kereskedelmi, biztosítási, szolgáltatási, szolgáltatási célú építmények mindenki által használható részei), továbbá
- használata meghatározott esetekben kötelező, illetve elkerülhetetlen (pl. közigazgatás, igazságszolgáltatás, ügyészség építményeinek mindenki által használható részei), valamint amelyet
- törvény vagy kormányrendelet közhasználatuként határoz meg.”

A fenti definíció alapján, – ha jól értelmezem – ha egy településen (faluban), vagy település részen (fél faluban) csak egy fodrászműhely van, és abban a hajmosó a galérián kapott helyett, már érintett az ügben.

Ugyancsak a már hivatkozott törvénymódosítás (19. § 2. bekezdése) rendeli el, hogy az akadálymentes közlekedés biztosításának kötelezettsége nemcsak az új épületek létesítésekor áll fenn, hanem azt az építménynek és részeinek (önálló rendeltetési egység) építése, felújítása, átalakítása, bővítése, helyreállítása, korszerűsítése során biztosítani kell. Ez a fogalmazás megint újabb kérdéseket vet fel. Pl. Egy építményben a központi fűtés kicserélése – mint korszerűsítés – esetén már be kell-e építeni az akadálymentes közlekedést biztosító berendezéseket is? A problémát tovább nehezíti, hogy a többször módosított építési törvény csak az építési folyamatot szabályozza, ugyanakkor az akadálymentes közlekedés feltételeit a meglévő középületekben is a törvény szerint 2005-ig biztosítani kell.

Az akadálymentesítés módjára az építési törvény végrehajtási utasításaként kiadott, 253/1997. (XII. 20.) Kormányrendelet az országos településrendezési és építési követelményekről (OTÉK a régi OÉSZ helyett) ad útmutatást.

1. Az OTÉK 63. § szól a szintkülönbség-áthidalók általános előírásairól, és ezen belül a 2. bekezdés kimondja: „Akadálymentes használathoz az építmények és bejárataik szintkülönbségeinek áthidalása érdekében a lépcső mellett akadálymentes közlekedést biztosító megoldásról (lejtő, felvonó, emelőlap, lépcsőlift stb.) is gondoskodni kell.”

2. Ugyancsak az OTÉK rendelkezik az akadálymentes közlekedés építményen belüli biztosításáról, illetve – bizonyos létesítési kötelezettségekhez csatolva – az erre alkalmas berendezések felhasználhatóságáról is.

A felvonók, mozgólépcsők és mozgójárdák telepítéséről szóló 82. § 2. bekezdésében előírtak szerint „személyszállító felvonót kell létesíteni a forgalomszámításnak megfelelően, minden, egynél több használati szintet tartalmazó olyan épületben, önálló rendeltetési egységben, amelyben a rendeltetésszerű használók az akadálymentesen megközelíthető bejárati szintről az egyéb szinteket lépcsőn nem képesek elérni és az akadálymentes megközelítésre más lehetőség nem biztosított.”

Megszabja az OTÉK az akadálymentes közlekedést biztosító felvonó bizonyos műszaki paramétereit is. A 82. § 3. bekezdése alapján „az akadálymentes közlekedést biztosító liftet a 4. számú melléklet szerint kell megvalósítani”. A hivatkozott 4. sz. melléklet szerint az akadálymentes közlekedést olyan felvonó képes biztosítani, amelynek az akna- és fülkeajtaja legalább 850 mm széles, a fülke szélességi mérete legalább 1100 mm, mélysége legalább 1400 mm, és az aknaajtó előtti szabad terület (előtér) aknaajtóra merőleges mérete legalább 1400 mm, párhuzamos mérete minimum 1700 mm.

Ezek az építési előírások. Fordítsuk le ezeket a felvonók szabványaira. Mint köztudott, a felvonók teherbírása és a fülkék alapterülete között a vonatkozó szabvány kötelező összefüggést állapít meg, tehát a minimum $1,1 \times 1,4 = 1,54$ alapterülethez 600 kp minimális teherbírás (8 személy) tartozik. Ennél kisebb a felvonó teherbírása nem lehet.

A minimálisan 850 mm széles aknaajtó fajtájára (csukási módjára) vonatkozó előírást az OTÉK nem tartalmaz. Ha az aknaajtó nyíló rendszerű (félautomata), akkor kinyitott állapotában a minimális szélességű (1400 mm-es) előtér szabad közlekedő szelvénye már csak 550 mm lesz. Nem szerencsés ez a megoldás a használat módja miatt sem. Ha ugyanis a kocsival közlekedő mozgáskorlátozott egyedül utazik, be- és kiszálláskor egyaránt meg kell küzdenie az állandóan becsukódni akaró ajtóval, miközben a kocsit is hajtania kell. Használható megoldásként a gépi működtetésű aknaajtó marad. Ha az átlagos – és legolcsóbb – megoldást nézzük (egy oldalra tolódó, kétszárnyú, teleszkópos aknaajtó), akkor a befogadó akna szélességi méretének (hogy az ajtósín küszöb is beleférjen) minimum 1600 mm-nek, a mélységnek legkevesebb 1800 mm-nek kell lennie. Az ellensúly méretére is figyelemmel egy ilyen felvonó aknájának

minimális mérete 1700x 2000 mm. Ha ekkora akna nem áll rendelkezésre, illetve meglévő épületben nem kialakítható, az akadálymentes közlekedést biztosító felvonó lehetőségét el kell vetni és helyette más megoldást kell keresni.

Külön kell szólni a tárgyban szereplő felvonók tűzállósági követelményeiről is.

Az OTÉK rendelkezik az építményekbe beépítendő „biztonsági” felvonók (épülettűz idején is használható felvonó) telepítési kötelezettségéről is. A 82. § 4. bekezdése előírja: Biztonsági felvonót kell létesíteni, ha azt más jogszabály előírja, vagy ha az az építmény kiürítésének, mentésének feltétele, továbbá a 2. bekezdés d pontja szerinti esetekben, ha a mentés feltételei másként nem biztosítottak. Ez utóbbi pont írja elő az akadálymentes közlekedést biztosító felvonó telepítési kötelezettségét is.

Fordítsuk le ezt is „felvonóra”. Tehát, ha egy épületben az akadálymentes közlekedés követelmény, és ezt a követelményt a célnak, és a rendelet előírásainak megfelelő felvonó beépítésével kívánják megoldani, továbbá az építményben a mozgáskorlátozottak mentésére más megoldás nincs biztosítva, a beépítendő berendezésnek egyben biztonsági felvonónak is kell lennie. A biztonsági felvonók műszaki kialakítására az MSZ 9113:2003. magyar nemzeti szabvány előírásai vonatkoznak. A megkövetelt alapvető műszaki paraméterek még nem is nagyon térnek el az akadálymentes közlekedést biztosító felvonótól, de természetesen annál lényegesen több műszaki előírást tartalmaz. Ettől függetlenül a felvonó műszaki kialakítása még önmagában nem szokott gondot jelenteni, a fő probléma mindig a biztonsági felvonók beépítésére vonatkozó építészeti követelmények kielégítése. Elsőként és legfontosabbnak ezek közül említtem, hogy a biztonsági felvonó összes aknaajtájának az épület füstmentes lépcsőházára, tűzgátló előtérre, vagy a szabadba kell nyílniuk.

E követelményhez képest a többi előírás – az aknafalazat tűzállósága, a közös tűzszakasz biztosítása stb. – általában már nem szokott gondot okozni.

Az OTÉK követelményeinek logikája érthető, arra gondolt a jogszabályalkotó, hogy ha a mozgáskorlátozott fel tud menni a felső szintekre, akkor le is kell tudnia jönni, mi több, még épülettűz alatt is ki kell tudni menteni. A dologban csak azt nem értem, hogy ugyanez a logika más berendezésekre miért nem vonatkozik. Ugyanis ha az akadálymentes közlekedést az építményben a 82. § d pontjában foglaltak szerint más (gépi) berendezéssel oldják meg, a biztonsági felvonó telepítésére vonatkozó követelmény már nem érvényesül. Pedig egy „lépcsőlift” is villamos motor által hajtott berendezés, és épülettűz alatt az energiaszolgáltatás hiánya miatt az sem fog működni.

Ha az akadálymentes közlekedés feltételeit felvonóval nem lehet biztosítani, akkor előtérbe kerülnek a „mozgáskorlátozott személyek akadálymentes közlekedését biztosító emelő berendezések”.

A mozgáskorlátozott személyek akadálymentes közlekedését biztosító emelő berendezések jogi megítélése nem egységes Európában, és Magyarországon is kissé ellentmondásos. Bár egységes, harmonizált, európai szabvány a tárgyban még nem született (de a CEN TC 10-es bizottságának munkatervében mint kidolgozás alatt álló szabványként szerepel!), érvényben lévő nemzetközi szabvány van. Lásd ISO 9386-1:2000. és ISO 9386-2:2000. szabványok, amiket az MSZT a Szabványügyi Közlöny 2002. augusztusi száma MSZ ISO 9386-1:2002. és MSZ ISO 9386-2:2002. számon (jegyzékkel, angol nyelven) magyar szabványként köz-

zétett.

A fenti dokumentumok a mozgáskorlátozott személyek részére készült emelő berendezéseket alapvetően két nagy csoportra osztják. Az elsőbe a függőleges pályájú emelőplatók tartoznak. Ezekre az MSZ ISO 9386-1:2002. szabvány előírásai vonatkoznak. Alapvető definíciója szerint azon berendezések tartoznak a hatálya alá, amelyeknek a pályája a függőlegestől max 15°-nál nem nagyobb.

A függőleges pályájú berendezéseket a vonatkozó szabványlap még újabb két nagy csoportra osztja. Az egyik a zárt aknában közlekedő berendezések, a másik csoport a nyitott (burkolatlan) aknájú berendezések köre. Maximálja az emelőmagasságot és a teherbírás. Az első csoportra vonatkozóan – a zárt aknás emelőplatóknál – 4 m-es emelőmagasság lehet, a burkolatlan aknájú gépeknél nyilvános helyen (közhasználatú) 2 m, magánjellegű építményben 4 m a megengedett legnagyobb emelőmagasság, a teherbírásnak pedig minimum (250 kp) és maximum (500 kp) értéket is meghatároz. A menetsebesség mindkét esetben maximum 0,15 m/s lehet.

Meghajtás szerint a szabvány felsorol – és a rá vonatkozó követelmények felsorolásával szabályoz – kötélfüggesztéses hajtást, fogasléces hajtást, láncfelfüggesztéses hajtást, orsós (csiga/csigakerék) hajtást, megvezetett kötél- és golyóshajtást, csiga-fogasív hajtást, dörzshajtást, megvezetett lánchajtást, görgős és szegmens hajtást, csuklós mechanizmus hajtást és hidraulikus hajtást.

Meghatározza a szabvány – természetesen – a berendezés beépítésének és biztonsági, továbbá működési előírásait is. Foglalkozik a használat jellegével, biztonságával, a konstrukció általános alapelveivel (pl. meghatároz egy általános minimális biztonsági tényezőt), a beépítésre vonatkozó általános szerkezeti irányelvet, az alkalmazható vezetősínek, mechanikus fékszerkezetek, ütőközlők követelményeire vonatkozó előírásokat, a sebességhatároló és zuhanásgátló követelményeit, a villamos berendezések és készülékek, vezérlések, biztonsági kikapcsolást végző villamos érintkezők, aknaajtó biztonsági rezeszek és egyéb, a biztonságos üzemeltetés feltételeinek meghatározását.

Az akadálymentes közlekedést biztosító berendezések másik nagy csoportjára az MSZ ISO 9386-2:2002. szabványlap előírásai vonatkoznak. Hivatalos címe a szabványlapnak: „Gépi hajtású emelőplatók mozgáskorlátozott személyek részére. Biztonsági, méret- és működési előírások. 2. rész: Gépi ferde síkban mozgó lépcsőfelvonó ülő, álló és kerekesszékes személyek számára.”

Ez a szabványlap nem maximálja az emelőmagasságot, a teherbírás és a névleges menetsebességet viszont határok közé szorítja. A minimális teherbírás 115 kp, ha pedig személy és tolokocsi együttes szállítására szolgál, 150 kp a maximum 350 kp. A menetsebesség legfelső értéke itt is 0,15 m/s.

A hajtások lehetséges módjai, a biztonsági berendezések és a beépítés biztonsági előírásainak felsorolása, taglalása megegyezik az előző szabványlapnál már tárgyaltakkal, de – természetesen – eltérő követelményeket határoz meg.

A két szabványlap szerkezete, felépítése, logikája teljesen megegyezik egymással, és gyakorlatilag ugyanolyan, mint a felvonók beépítésére és biztonsági követelményeire vonatkozó, EN 81. szabványsor. A felvonós szabványokkal megegyezően komplex követelmény rendszert határoz meg.

A beépítés körülményeinek és a kialakítás paramétereinek számszerű lehatárolása miatt a tárgyi berendezések telepíthetőségének, felhasználhatóságának lehetősége is korlá-

tozott, tehát nem minden épületbe, és nem minden építész körülmények közé építhetők be. Nem mindig alkalmasak a cikk elején hivatkozott, törvényben rögzített, akadálymentes közlekedés biztosítására. Ahol nem alkalmazhatóak, ott maradnak a szokványos felvonók, ha kell biztonsági kivételben.

Tisztázni szeretném még a mozgáskorlátozott személyek részére készült gépi hajtású berendezések megfelelőség tanúsításának kérdését is. A tárgyi berendezések nem minősülnek „felvonónak”, tehát azokra sem a felvonók telepítésére, engedélyezésére vonatkozó kormányrendelet, sem a felvonók biztonsági követelményeire vonatkozó miniszteri rendelet nem vonatkozik. Tehát ha más jogszabály nem rendel el (pl. műemlékvédelem), építési engedély, és így előzetes telepítési tervbírálat nélkül telepíthetők, továbbá ennek megfelelően használatba vételükhöz sem kell építésügyi hatósági határozat (használatba vételi engedély).

Nem tartoznak ezek a berendezések az 1993. évi XCIII. törvény (a munkavédelemről), illetve ezen törvény végrehajtási utasításaként megjelent, többször módosított 5/1993. MűM. rendelet hatálya alá sem, ugyanis nem munkaeszközök, és nem szervezett munkavégzés keretében használják azokat.

A tárgyi emelő-berendezések – kialakításuk és funkciójuk alapján – az európai „gépdirektíva” (98/37/EC. irányelv), és az azt Magyarországon bevezető, többször módosított, 21/1998. (IV. 17.) IKIM rendelet „a gépek biztonsági követelményeiről és megfelelőségének tanúsításáról” hatálya alá tartoznak. Ez a rendelet a mellékleteiben szabályozza az alapvető biztonsági követelményeket, illetve a gyártó által kötelezően kiállítandó „megfelelőségi nyilatkozat” tartalmát, formáját és egyéb dolgokat. A rendelet 2. számú melléklete felsorolja azon különösen veszélyes berendezéseket, amelyek vonatkozásában „a gyártás során nem, vagy csak részben elégítették ki a honosított harmonizált európai szabványok követelményeit, a forgalomba hozatal előtt típusvizsgálatot kell végezni”. Ezek között szerepel a következő megfogalmazás: „16 személy emelésére szolgáló gépek, amelyeknél fennáll a több, mint 3 m magasról való leesés veszélye”.

Ez a pont a fent felsorolt berendezések közül mindegyikre vonatkozik, egyedül a közforgalmú, aknaburkolat nélküli, függőleges pályájúra nem. (Max. emelőmagassága 2 m, de ha ezt magánháza építik, már arra is vonatkozik.) Nem egye-

di tanúsításról beszél a rendelet, hanem típusvizsgálatról. Tehát az adott típusnak egy-egy példánya az adott beépítési helyen nem is éri el a 3 m-es emelőmagasságot, ha a típus 4 m-es emelőmagasságig szerelhető, a típusvizsgálatra már szükség van. Szükség van azért is, mert nemhogy honosított harmonizált európai szabvány, hanem egyáltalán európai szabvány sem jelent meg a témában.

Csatlakozik ehhez a témához a nemzetközi szabvány, ugyanis az MSZ ISO 9386. mindkét lapja a „Bevezetés” fejezetben említi (ajánlja) a típusvizsgálat elvégzését (szükségességét).

A már citált 21/1998 IKIM rendelet (gépdirektíva) minden egyes gép forgalomba hozatalához kötelezően előírja a megfelelőségi nyilatkozat kiadását, és annak tartalmát a rendelet 3. számú mellékletében megszabja. Ebben többek között fel kell sorolnia a gyártónak minden vonatkozó előírást, aminek a gép megfelel.

Végül a képet még tovább bonyolítja, hogy a „gépdirektíva” a 84 /2001. (V. 30.) Kormányrendelet (közkeletű nevén a PECA) hatálya alá tartozik és így ezekre a berendezésekre vonatkozóan az Európai Közösség és Magyarország megállapodott, hogy a megfelelőségi tanúsítványokat kölcsönösen elfogadják. Ha tehát az adott berendezés, vagy gép rendelkezik európai bejegyzett tanúsító szervezet (notyfiad body) érvényes megfelelőségi tanúsítványával, az Magyarországon is érvényes. (Az előírt kísérő dokumentációt ettől függetlenül nemzeti nyelven, nálunk magyarul kell átadni.)

Milyen berendezést vegyünk tehát? Olyat ami:

- rendelkezik érvényes magyar típusvizsgálati tanúsítvány-nyal,
- külföldi berendezés esetén rendelkezik érvényes európai típusvizsgálati tanúsítvánnyal, de ebben az esetben érdemes megvizsgálni, hogy a tanúsítvány milyen normatív dokumentumokra hivatkozik, az európai gépdirektívának (98/37/EK) és az ISO 9386 szabványnak szerepelnie kell benne,
- amelyikhez a gyártó (forgalmazó) a 21/1998. IKIM rendelet szerinti megfelelőségi nyilatkozatot ad ki.

A fenti dokumentumok hiányában sem garanciális, sem szavatossági igényt nem lehet a gyártóval (forgalmazóval) szemben érvényesíteni, továbbá egy baleset esetén a teljes felelősséget is az üzemeltetőnek kell vállalnia.